

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, кандидат педагогічних наук,
головний науковий співробітник лабораторії моніторингових досліджень якості
освіти Інституту педагогіки АПН України

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація

У статті розкривається сучасне розуміння сутності моніторингу якості освіти як інформаційної основи управління якістю освіти, визначаються пріоритетні завдання моніторингу якості освіти в Україні.

Ключові слова: моніторинг якості освіти, якість освіти, інформаційна основа управління, завдання моніторингу якості освіти.

На певному етапі розвитку будь-якої системи виникає об'єктивна закономірність вимірювання та оцінювання досягнутих результатів, порівняння їх з поставленими цілями й завданнями, з'ясування тих факторів і причин, що чинили негативний вплив. Саме ці завдання й покликаний розв'язати *моніторинг*. Отже, моніторинг в освітній сфері, що проводиться зовнішньою незалежною установою, виступає *інформаційною основою управління якістю освіти*. Реалізація ефективного управління будь-якою галуззю господарювання, прийняття виважених управлінських рішень у будь-якій сфері людської діяльності, у тому числі соціальній, освітній, неможливі без використання якісної (своєчасної, систематизованої, достовірної, достатньої) інформації з різних галузей знання, статистики тощо. Наявність сучасних ефективних інформаційних технологій, рівень інформаційної безпеки, сформованість системи інформаційного забезпечення та управління інформаційними ресурсами складають потенційну можливість швидкого економічного зростання та політичної незалежності держави.

Ще наприкінці 60-х років директор Міжнародного інституту планування освіти при ЮНЕСКО Філіпп Г. Кумбс дійшов висновку, що світова система освіти знаходиться у *кризовому стані, який викликаний невмінням проводити оцінку результатів свого розвитку* [4]. Вихід з кризи дослідник бачив у тому,

щоб слідувати відомій сократівській мудрості - "пізнати самого себе". Для України наявність надійної об'єктивної оперативної інформації про стан освітньої системи набуває особливого значення в сучасний період реформування системи освіти, запровадження нових освітніх та оцінних технологій, зміні змісту освіти тощо.

Побудова розгалуженої національної системи моніторингу якості освіти в Україні дасть можливість створити систему інформаційного забезпечення, налагодити циркуляцію інформаційних потоків, зробить систему освіти більш відкритою і прозорою та прогнозованою. У даному контексті це, по-перше, потребує постійної оцінки результатів і процесів навчання, якості та ефективності функціонування всієї системи освіти та її окремих компонентів. Друга умова полягає у необхідності здійснювати комплексну оцінку стану цієї системи на основі системного аналізу всіх факторів. Лише такий підхід до аналізу явищ і процесів надасть можливість створити сучасну інформаційну базу, що є необхідною для прийняття певних управлінських рішень та прогнозування подальшого розвитку освітніх систем. Проте, реалізація цього надзвичайно важливого й актуального для України завдання потребує проведення значних наукових розробок та створення технічної основи – єдиної комп'ютерної мережі, сумісних електронних баз даних тощо. Чималу роль у реалізації зазначених напрямів дій має відіграти педагогічна наука, до компетенції якої належить розроблення теоретико-методологічної бази моніторингу як технології вимірювання й оцінювання якості освіти, формування організаційно-методичних педагогічних засад проведення моніторингових досліджень, створення надійного валідного інструментарію для вимірювання в освітній галузі, що забезпечать можливість аналітико-прогностичного моделювання.

З оглядом на викладене вище, розкриємо сутність моніторингу якості освіти як інформаційної основи управління освітою та визначимо змістову структуру та завдання моніторингу якості освіти на національному рівні.

Варто зазначити, що ідея про застосування моніторингових оцінних технологій у сфері освіти для створення інформаційної бази управління нею не є

новою для наукової думки. У передових країнах світу моніторинг як інструмент оцінки та порівняння систем шкільної освіти на міжнародному рівні функціонує з 1959р., коли Міжнародною асоціацією з шкільної успішності було проведено перше міжнародне дослідження у галузі вивчення рівня засвоєння учнями змісту природничо-математичної освіти. Різноманітні технології забезпечення якості продукції поступово трансформувалися у технології управління якістю і були адаптовані до застосування їх у сфері освіти. Центральним елементом кожної сучасних технологій управління якістю, у тому числі й управління якістю освіти, є збір та всебічний аналіз інформації про стан ринку товарів і послуг, попит на продукцію (випускників навчальних закладів), конкуруючі фірми, організації (навчальні заклади), затребування даної продукції суспільством, запити та приховані потреби споживачів тощо.

Проте, незважаючи на значні досягненні у цих питаннях, чимало відомих фахівців у галузі інформаційних технологій вважає, що саме невміння використовувати інформацію в управлінні освітньою галуззю призводить до ослаблення управління на всіх рівнях та зниження його ефективності. На думку П.К.Одинцова та Е.Н.Каракозової, які здійснили огляд інформаційних моделей управління освітою у США [12], дана ситуація пояснюється тим, що більшість керівних кадрів освіти на різних рівнях управління не усвідомлюють й не бачать стратегічної ролі інформаційних технологій в удосконаленні та модернізації діяльності як окремих навчальних закладів, так і всієї галузі в цілому. Така позиція управлінських кадрів щодо модернізації системи інформаційного забезпечення сфери освіти є характерною не лише для США, але й для інших країн, зокрема для України.

Таким чином, становлення моніторингу якості освіти в Україні покликане вирішити проблему інформаційного забезпечення освітньої галузі шляхом її інформатизації як всієї системи освіти, так і окремих її складових. Згідно з визначенням, яке знаходимо в тлумачному словнику, *інформатизація* - це "сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на ство-

рення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку та використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, побудованих на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки" [2, с. 403].

Отже, можна говорити про науково-методичне, дидактичне забезпечення педагогів та учнів, створення й використання в навчально-виховному процесі якісних електронних підручників, інтерактивних дидактичних засобів тощо. Інший аспект проблеми інформатизації освітньої галузі, що розглядається у статті, - це забезпечення різних категорій користувачів педагогів, громадськості, управлінців даними про результати функціонування освітньої системи з метою задоволення особистих потреб, здійснення аналізу та порівняння результатів розвитку, успішного втілення завдань освітньої політики та удосконалення механізмів управління якістю освіти.

Проведений експертами Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова (УЦЕПД) аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку вітчизняного інформаційного простору свідчить про те, що "рівень інформаційної безпеки України за окремими показниками наближається до критично низької межі, за якою - втрата демократичних принципів і норм, повернення до авторитаризму, міжнародна ізоляція України" [1,с.3].

Інформатизація сфери освіти, насамперед, означає розвиток українського сегменту мережі Інтернет, який на сьогодні у 6-10 разів менший від російського й дуже сильно відрізняється від розвинених країн. У структурі вітчизняного сегменту глобальної мережі всього 5 % займає інформація про діяльність науково-дослідних установ і лише 2 % - органів державної влади [1]. Такої мізерної кількості інформації про діяльність органів управління, у тому числі й сфери освіти, в мережі Інтернет явно недостатньо для здійснення громадського контролю за їх діяльністю. Для порівняння наведемо такий приклад. У вересні 2000 р. був відкритий новий веб-сайт, створений Урядом США для висвітлення своєї діяльності. Це досить потужний інформаційний портал, який охоплює 27 млн. сторінок інформації.

Відсутність в Україні практики систематичного незалежного комплексного оцінювання результатів розвитку системи освіти в усьому розмаїтті його проявів погіршує не тільки управлінську діяльність, а й *знижує ефективність суто педагогічної, навчально-виховної*. Незаперечною умовою підвищення результативності педагогічної діяльності є наявність надійної, порівняної інформації про результати навчальних досягнень учнів, якість навчальної літератури, окремих освітніх технологій, вплив освітнього середовища на навчальний процес, становлення особистості учня, розвиток його творчих та індивідуальних здібностей тощо. Відсутність таких даних перешкоджає як розвитку освітньої системи України, так і появі новітніх технологій в освітньому процесі, у сфері управління якістю освіти, тому що ці процеси закономірно розпочинаються з ґрунтового різнобічного аналізу реального стану досліджуваного об'єкта, а це можливо лише за наявності якісної управлінської інформації.

Національна система моніторингу якості освіти в Україні переживає зараз етап становлення як у методологічному, так і в процедурному плані. Можна назвати декілька моніторингових досліджень щодо якості загальної середньої освіти, що проводилися останніми роками в Україні на національному рівні за нашою участю: якості засвоєння змісту фізики учнями основної школи (1999 р), якості основної навчальної літератури для 1 – 11 класів (2001 р.), якості математичної освіти випускників початкової, основної та старшої школи (2002 р.), стану фізичного, психічного й морального здоров'я учнів та інфраструктури навчальних закладів, що забезпечує збереження здоров'я школярів (2005 р.) та деякі інші. Аналітичні матеріали за результатами цих досліджень висвітлено у різноманітних виданнях, зокрема [6 - 9].

Моніторинг як інструмент дослідження освітньої сфери має кілька визначень та досить широке застосування. Його розглядають інструментом управління якістю освіти, сучасною ефективною інформаційною системою (базою), а також і певною процедурою (діяльністю) зі збору даних про об'єкт.

Моніторинг якості освіти ми розуміємо як спеціальну систему збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан освіти, прогнозу-

вання на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробки науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі.

У ході моніторингу об'єктами дослідження можуть виступати окремі *освітні системи* – загальної середньої освіти, вищої освіти, післядипломної освіти або ж системи освіти певного рівня – національна, регіональна, муніципальна, інституційна тощо; *різноманітні види діяльності* – управлінська, навчальна, виховна та інші; *процеси* - управлінський на різних рівнях державного управління освітою; педагогічний процес у цілому та окремі його складові (процес морального та трудового виховання, процес підготовки дітей до школи; до ВНЗ; процес і результати сформованості життєвих принципів та здатності до самостійного подальшого життя після закінчення школи тощо); певні *явища*, що є характерними для освітнього середовища – вихованість учнів, їх освіченість, майстерність педагога та інші. Вивчення цих різноманітних аспектів освітнього середовища передбачає насамперед виявлення факторів, які чинять певний помітний вплив на досягнення кінцевої мети функціонування системи освіти, а саме: *забезпечення належного рівня та якості вітчизняної освіти, формування освіченої людини*. Таким чином, якість освіти виступає тим ключовим моментом, визначальною категорією, яка формує основну мету, сутність та різноманітні напрями моніторингових досліджень в сфері освіти. З'ясування сутності категорії якості освіти загалом та якості загальної середньої освіти зокрема дає можливість визначити перелік показників та критеріїв оцінювання цієї якості, що у свою чергу формує предметне поле при створенні бази даних інформаційної системи про результати функціонування освітніх систем.

Вимірювання й оцінювання якості освіти за допомогою моніторингу дає можливість отримати необхідну інформацію для проведення аналітичних досліджень, на підставі яких мають бути вироблені рекомендації для прийняття відповідного управлінського рішення. Отже, *головним завданням* при розв'язанні проблеми формування моніторингу як інформаційної основи управління освітою є завдання визначення *сутності самої категорії якості освіти*,

з'ясування її структурної організації, зв'язків між окремими елементами, а також і способів вимірювання цих складових та усієї якості освіти у цілому.

Якість освіти, як основний об'єкт вимірювання у ході моніторингових досліджень, є багатогранною категорією, що має складну структуру та потребує комплексного (у поєднанні всіх елементів та зв'язків між ними), узгодженого, системного вивчення. Ми пропонуємо наступну структурну модель якості освіти (див. рис. 1). В основу такого подання якості освіти покладено системний підхід до визначення категорії якості, методів її вимірювання, оцінювання та управління. Якість освіти виступає органічним поєднанням внутрішньої та зовнішньої якості системи освіти. Дана схема може бути адаптована до будь-якого рівня освітньої системи - від національного до інституційного.

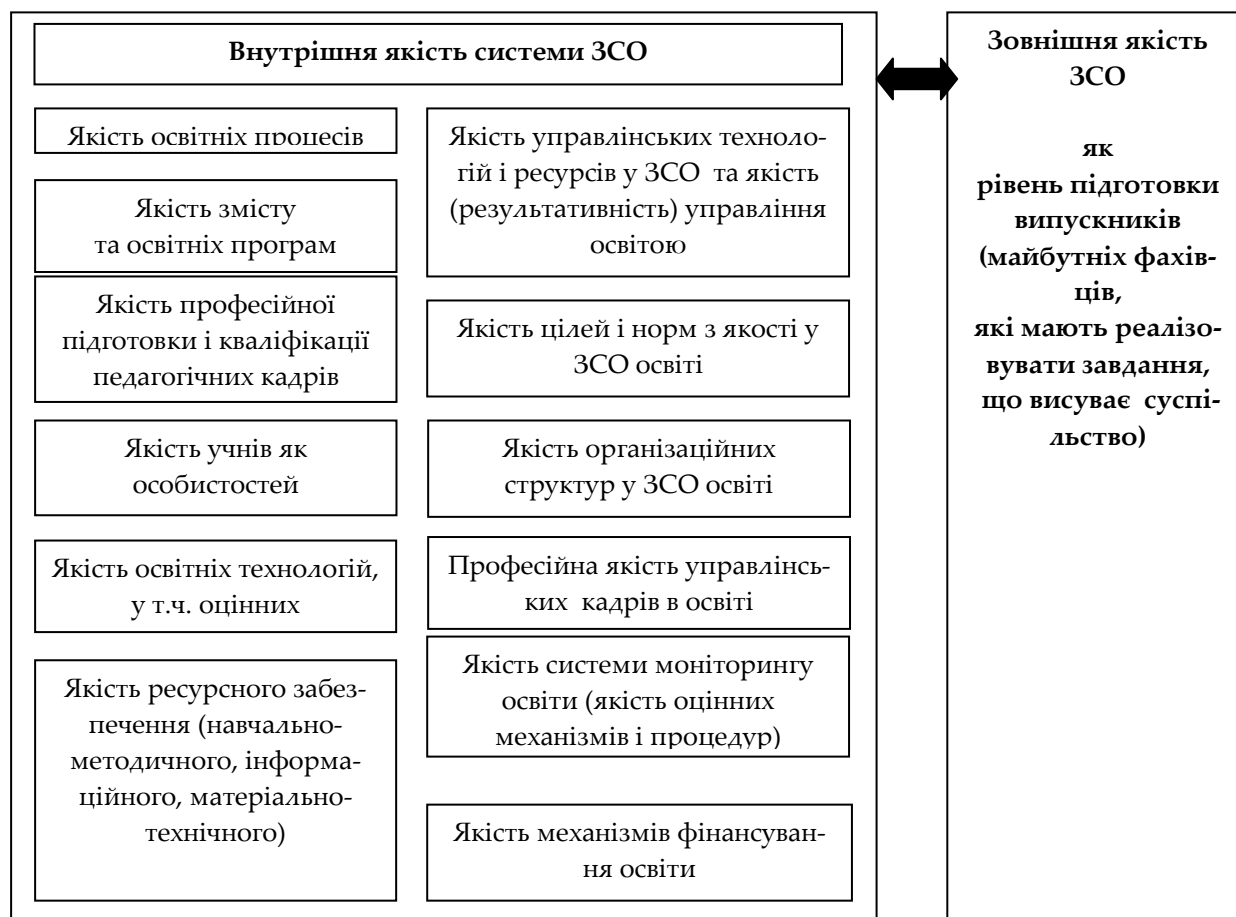

Рис. 1. Структурна модель якості освіти [5, с.83].

Кожний структурний елемент даної моделі виступає складним системним об'єктом моніторингу в процесі дослідження якості освіти та окремих її

складових. Важливого значення для оцінювання й подальшого управління якістю освіти набуває встановлення взаємозв'язку між окремими компонентами якості освіти, вимірювання ступеня тісноти цього взаємозв'язку. Наприклад, якість особистісного розвитку учнів (інтелектуального, фізичного, морального, духовного), як один з компонентів якості освіти, накладається на результати дослідження якості професійної підготовки та кваліфікації педагогів та якість ресурсного забезпечення навчально-виховного процесу (див. рис. 1). Результатом такого комплексного дослідження має стати виявлення факторів, які впливають на зовнішній прояв якості освіти – навченість учнів як кінцевий результат освітнього процесу.

Сучасні наукові джерела визначають різні види моніторингу якості освіти або моніторингу в освітній сфері. Найбільш відомою є класифікація, що запропонована О.М.Майоровим [10; 11]. Він виокремлює інформаційний, управлінський види освітнього моніторингу; за засобами, що використовуються при його проведенні – педагогічний; соціологічний; психологічний; медичний; економічний; демографічний.

Як зазначалося вище, об'єктами моніторингу освітній сфері є складні системи, явища і процеси, які у свою чергу виступають системними об'єктами, що утворюють багато різнорівневих зв'язків. Отже, їх вивчення потребує відповідної системності та злагодженості. Одними з основоположних принципів моніторингу є систематичність та системність і комплексність проведення моніторингових досліджень [5, с. 83], які передбачають цілісне вивчення того чи іншого об'єкту, розгляд його характеристик у динаміці, взаємопов'язано. Зважаючи на це, моніторинг якості освіти як наукову діяльність доцільно здійснювати комплексно за такими основними напрямками дослідження (див. рис.2):

Рис. 2. Основні напрями досліджень в структурі комплексного моніторингу якості освіти [5, с. 88].

Моніторинг якості освіти як оцінна технологія та інформаційна система освітньої сфери покликана виконувати низку завдань, спрямованих на удосконалення освітнього процесу та управління якістю освіти як у цілому, так і окремих її компонентів. Пріоритетними, стратегічними завданнями моніторингу в освіті, на нашу думку, є:

- *виявлення факторів, які чинять вплив на хід і результати освітніх реформ з метою зменшення їх негативного впливу (або, навів, і нейтралізації);*
- *порівняння результатів функціонування закладів освіти з метою визначення найбільш ефективних моделей організації та оптимальних шляхів їх розвитку.*

Іншими, не менш важливими завданнями моніторингу якості освіти виступають:

- визначення якості навчальних досягнень учнів, рівня їх соціалізації;
- вивчення зв'язку між успішністю учнів (студентів) і соціальними умовами їх життя, результатами роботи педагогів, рівнем їх соціального захисту, моральними установками, запитами, цінностями тощо);
- оцінювання якості ресурсного потенціалу: кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, лабораторного забезпечення й оснащення навчальних закладів;
- вимірювання величини впливу на навчальний процес державних освітніх стандартів, навчальних програм, організації шкіл і класів, методичного та технічного обладнання та інших факторів;
- аналіз політики держави в галузі забезпечення гарантій щодо доступності освіти та поліпшення її якості тощо;

Отже, моніторинг якості освіти як специфічна технологія дослідження освітньої системи виступає одночасно у кількох іпостасях. Він є інструментом управління якістю освіти; способом суто наукового дослідження освітнього середовища та освітніх проблем, що у ньому виникають; засобом збору статистичної інформації; засобом вироблення методик удосконалення освітнього процесу, підвищення його результативності тощо.

Використана література

1. Актуальні проблеми інформаційної безпеки України // Національна безпека і оборона. - 2001. - №1. – С. 2 - 50.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. - 1440 с.
3. Каракозов С.Д. Принципы построения информационных систем в области управления образованием - [//www.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog/_3/at21.html](http://www.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog/_3/at21.html).
4. Кумбс Филипп Г. Кризис образования в современном мире (системный анализ) /Пер. с англ. С.Л. Володиной и др. /Под ред. Г.Е. Егорова. - М.: Прогресс, 1970. - 261с.
5. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 298 с.
6. Лукіна Т.О. Якість українських підручників для загальноосвітніх шкіл: проблеми оцінювання та результати моніторингу: Методич. посібник. - К.: Вид. дім "Академія", 2004. – 200с.
7. Лукіна Т.О., Буркіна Н.С. Організація навчального процесу як передумова його ефективності // Управління освітою. - 2006. - № 2 (122). - С. 5-8.
8. Лукіна Т.О., Патрикеева О.О. Дозвілля учнів як дзеркало їх виховання: роздуми за підсумками вітчизняного моніторингу // Управління освітою. - 2005. - № 24 (120). - С. 1-8.
9. Ляшенко О.І., Лукіна Т.О. Результати моніторингу якості засвоєння навчального матеріалу з фізики // Фізика та астрономія в школі. – 2000.- № 4. – С. 13 – 24.
10. Майоров А.Н. Мониторинг как практическая система - [// www.mto.ru/children/monitoring/system.html](http://www.mto.ru/children/monitoring/system.html).
11. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании. – М.: Интеллект-Центр, 2005. – 424с.
12. Одинцов П.К., Каракозова Е.Н. Информационные модели управления образованием в США (исторический очерк) - [//www.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog/_3/at22.html](http://www.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog/_3/at22.html).

Лукина Т.А.

**Мониторинг качества образования как информационная основа
управления качеством образования в Украине**

Аннотация

В статье раскрывается современное понимание сущности мониторинга качества образования как информационной основы управления качеством образования, определяются приоритетные задачи мониторинга качества образования в Украине.

Ключевые слова: мониторинг качества образования, качество образования, информационная основа управления, задача мониторинг качества образования.

Lukina Tetyana

**The monitoring of education quality as an information basis of education quality
management in Ukraine**

Summary

The article reveals the current understanding of the essence of the monitoring of education quality as an information basis of education quality management, identifying the priority tasks of the monitoring of education quality in Ukraine.

Keywords: monitoring of education quality, education quality, information base of management, the task of monitoring of the education quality.

Лукина Т.О. Мониторинг якості освіти як інформаційна основа управління якістю освіти в Україні // Педагогічна і психологічна науки в Україні. Зб. наук. праць до 15-річчя АПН України у 5 т. / Т.2. Дидактика, методика, інформаційні технології. – К.: Педагогічна думка, 2007. – С. 134 – 144.